

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ПАРОДІЯ: ГЕНЕЗА, ПРОБЛЕМАТИКА, ПОЕТИКА

Віннікова Н.М. Дискурс української літературної пародії. –
К.: Наук. думка, 2014. – 431 с.

Монографія Наталії Віннікової “Дискурс української літературної пародії” присвячена комплексному дослідженню жанрової специфіки та еволюції розвитку української літературної пародії як цілісного художньо-естетичного явища.

Це й зумовило два основних напрямки її роботи. З одного боку, аспект теоретичний, що стосується дефініції жанру пародії як своєрідного літературного явища, структурних співвідношень пародії як жанру з пародіюванням як прийомом; розрізнення понять пародійне / пародичне, пародійне / сатиричне, пародійне / травестійне; пародія як наслідування і як переспів, як комічний образ певного літературного явища і як форма літературної критики чи просто гра тощо; з другого – історико-функціональний, прикладний, у межах якого простежуються й увиразнюються найрізноманітніші типи українських літературних пародій.

Концептуальна стрункість дослідження дала змогу простежити внутрішні механізми саморуху, еволюції української літературної пародії на значному часовому відтинку, що вмотивовує поєднання синхронного та діахронного аспектів. Цілком слушно Н. Віннікова зауважує, що, перебуваючи в епіцентрі ідейно-естетичних пошуків художньої свідомості впродовж багатьох культурних епох, літературна пародія все ж залишається на маргінесі основних теоретико-літературних спостережень. Особливо це стосується української літературознавчої науки, де й посьогодні з-поміж чільних дослідників жанру одиноким вирізняється написана ще 1961 р. ґрунтовна розвідка Григорія Нудьги. Спираючись на цю розвідку та на численні праці з теорії жанру пародії зарубіжних літературознавців (Ю. Тинянов, В. Новиков, Р. Нич та ін.), дослідниця здійснила вдалу спробу “реанімувати” систему спостережень над його функціонуванням у новому часі, ґрунтовно конкретизувавши і доповнивши існуючі погляди на проблему становлення, розвитку та функціонування пародії в українському літературному процесі XVI – початку XXI ст.

Безперечно актуальність розвідки зумовлена кількома аспектами дослідження, що спровокували якнайширшу “оптику” розкриття жанру і в генетично-типологічних, і в структурно-семантичних, і в порівняльно-історичних, і в ідейно-тематичних зрізах. Монографія “Дискурс української літературної пародії” написана з урахуванням жорстких вимог академічного жанру, що дало можливість не лише укласти науковий текст у струнку логічну конструкцію, а й використати всі можливі підходи до аналізу літературної пародії в системі естетичних трансформацій літературного руху України. Як наслідок, і композиційно, і за стилем викладу книжка Н. Віннікової слугує зразком герметичного й самодостатнього академічного дослідження.

У структурі монографії виразно спостерігається системна кореляція теоретичних і практичних студій. Відштовхуючись від теоретичних аспектів функціонування жанру (розділ перший “Пародія як теоретична проблема: генетико-історичний погляд”), найбільшу увагу Н. Віннікова звертає на динаміку розвитку пародії в українській літературі, схиляючись до думки, що її витoki сягають часів появи прийому пародіювання в усній народній творчості і подає історико-літературну реконструкцію передумов виникнення жанру. Відтак авторка переконливо демонструє логічний шлях розвитку української літературної пародії “від локального поетичного прийому (пародіювання на рівні тропів і топіки) до оформленого жанру з виходом в інші семіотичні площини” (374).

У монографії досить об’ємно репрезентований історико-критичний фактаж. На широких діахронно-типологічних зрізах дослідниця подає оригінальну картину формозмістових трансформацій жанру пародії в українській літературі, докладно

аналізуючи конкретні механізми їх актуалізації у літературній практиці кожного окремого історичного періоду, проблемно-тематичні та художні новації цього літературного явища (розділ другий “Пародія в українській літературі: діахронно-типологічний зріз у трансформаціях формозмісту”).

У поле обсервації дослідниці потрапили як відомі (Остап Вишня, Анатолій Бортняк, Юрій Івакін, Петро Ребро, Едвард Стріха, Юрій Андрухович та ін.), так і майже невідомі пародисти (Євген Кротевич, Микола Білкун, Гелій Аронов та багато ін.). Загалом монографія містить чимало покликань на маловідомі, а то й рідкісні, тексти, опубліковані в раритетних журнальних публікаціях, часописах та альманахах (“Червоний шлях”, “Плужанин”, “Нова генерація”, “Перець”, “Літературний ярмарок”, “Веселий ярмарок” тощо). Проаналізувавши понад дві сотні художніх джерел, разом із діаспорними, Н. Віннікова продемонструвала якнайширшу і якнайрізноманітнішу картину функціонування української літературної пародії.

Дотримуючись історико-літературної послідовності, дослідниця логічно рухається від історії розвитку проблеми до типологічних ознак жанру пародії (розділ третій “Жанровий зміст пародії”), найрепрезентативнішими особливостями якої визначає біполярність, двопланову природу, інтертекстуальну основу, спрямованість на об’єкт пародіювання, відтворення його особливостей, критичність тощо.

Варта уваги запропонована Н. Вінніковою класифікація української літературної пародії, в основу якої покладено два критерії – спрямованість на об’єкт пародіювання та визначальна функція пародії. Як об’єкти пародіювання, авторка виокремлює літературні школи та угруповання; творчість певного письменника; тематику, що об’єднує групу письменників; спільне в манері письма тощо. Пародіюванню підлягають також деякі літературні жанри; окремі твори митців – поетичні, прозові, драматичні,

зокрема й літературознавчі розвідки; складові елементи твору – образна структура, мотиви, сюжетика, ідейне спрямування; до окремої групи авторка класифікує випадки пародіювання певних стильових, граматичних чи синтаксичних огріхів.

Кваліфікуючи визначальні функції пародії, дослідниця цілком логічно акцентує на притаманному їм критичному характері жанру, відтак розподіляючи весь обсяг цих творів на сатиричні (негативні, злі) та гумористичні (позитивні, добрі). Звичайно, тут, як і в будь-якій класифікації, не обійшлося без певних умовностей, адже всі можливі випадки пародіювання й усі види пародій не можна вкласти у прокрустове ложе запропонованої схеми.

У монографії Н. Віннікової чітко простежується науково-дослідницький аналітичний дискурс – кожне окреме художнє явище вона прагне кваліфікувати зусебіч: в його історичному функціонуванні, стильових варіаціях, поетичних відхиленнях тощо. Теоретичні рефлексії авторки в кожному випадку аргументовано підкріплюються яскравими цитатами. Усе це робить прочитання її роботи ненав’язливим, цікавим і легким для сприйняття. Однак подекуди відчувається надмірне заглиблення в теорію, переважання теоретико-літературного аспекту над історико-літературним. Окремі авторські формулювання термінів і понять носять виразно дискусійний характер. Хоча саме в цьому і криються наукові принади запропонованої розвідки – вкрай необхідної і своєчасної.

Написана на високому фаховому рівні, ґрунтовна студія Наталії Віннікової не лише виразно проблематизує важливий і специфічний напрямок наукових досліджень, а й означає цілу низку перспектив для подальших наукових узагальнень. Сподіваюся, що ця фундаментальна, інноваційна розвідка знайде свого зацікавленого читача й посяде належне місце в новітніх українських літературознавчих дослідженнях.

*Тетяна Мейзерська
м. Київ*

Отримано 23 лютого 2015 р.

